

Szkoły przysposabiające do pracy – zło konieczne czy nowoczesna forma edukacji dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym?

W 2004 roku w polskiej strukturze oświaty pojawił nowy się typ szkół – szkoły przysposabiające do pracy (PDP). Od momentu uchwalenia właściwej ustawy edukacyjnej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 6 listopada 2003 r.; Dz.U. 2003 nr 210, poz. 2041) i podjęcia konkretnych działań wprowadzających ją w życie, nie minęło wiele czasu. Można więc powiedzieć, że szkoły przysposabiające do pracy są ciągle jeszcze novum na naszym rynku edukacyjnym – pierwsi absolwenci ukończyli je zaledwie kilka lat temu. Warto zatem przyjrzeć się temu nowemu zjawisku w systemie oświaty – charakterystyce szkół PDP oraz ich celom i zadaniom.

Początki szkół przysposabiających do pracy

W zamyśle ustawodawcy szkoły przysposabiające do pracy są trzyletnimi szkołami ponadgimnazjalnymi przeznaczonymi dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi. Innymi szkołami ponadgimnazjalnymi w polskim systemie oświatowym są zasadnicze szkoły zawodowe oraz różnego rodzaju licea i technika.

Pytanie, które często zadają nauczyciele i rodzice uczniów, dotyczy różnicy pomiędzy szkołą przysposabiającą do pracy a zasadniczą szkołą zawodową. Kwestia ta jest znacząca, bowiem o ile te drugie cieszą się długą tradycją i od lat są obecne w polskim systemie oświaty, o tyle te pierwsze po-

wstały niedawno – nie tylko sama ich nazwa nie zadamowiła się jeszcze w społecznej świadomości, lecz także nie do końca wiadomo, czego konkretnie i kogo szkoły te mają uczyć.

Aby pokazać różnice pomiędzy szkołą przysposabiającą do pracy a zasadniczą szkołą zawodową, warto pokrótce prześledzić losy absolwentów kolejnych szczebli edukacji.

Analiza różnic w przebiegu edukacji

Obowiązek szkolny w Polsce dotyczy dzieci i młodzieży od 7.¹ do 18. roku życia. Uczniowie realizują obowiązek szkolny w „zerówce”, szkole podstawowej i gimnazjum – czyli bez względu na poziom kompetencji edukacyjnych są zobowiązani do chodzenia do szkoły. Realizacja obowiązku szkolnego

w dalszej kolejności odbywa się w gimnazjum, a wynik sprawdzianu po klasie VI nie wpływa na możliwość kontynuacji nauki w szkole wyższego szczebla.

Pytanie tylko, czy uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym przystępowali do tego egzaminu „w indywidualnie przystosowanych warunkach” (jak to ujmuje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych; Dz.U. nr 83, poz. 562), czy też w ogóle byli z niego zwolnieni.

Tu pojawia się różnica pomiędzy dwoma rodzajami szkół podstawowych, wspólnie na-

¹ Od 2014 roku wiek rozpoczynania obowiązku szkolnego zostanie obniżony do 6. roku życia.

zwyanych „szkołami specjalnymi”. Specjalna szkoła podstawowa dla uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną niejako naśladuje szkołę masową. Na świadectwie ukończenia danej klasy znajdują się przedmioty i oceny zgodne ze standardowym systemem oceniania. Natomiast szkoła specjalna dla uczniów z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną, nazywana nieformalnie „szkołą życia”, nie stosuje podziału na przedmioty (w standardowym rozumieniu), świadectwo ukończenia klasy ma charakter opisowy, a po ukończeniu VI klasy uczniowie **nie przystępują** do sprawdzianu, nawet na specjalnych warunkach.

Podobna sytuacja ma miejsce na kolejnym etapie obowiązków szkolnych, czyli w gimnazjum. Uczniowie z lekką niepełnosprawnością intelektualną przystępują do egzaminu gimnazjalnego na specjalnych warunkach, co uprawnia ich do **ubiegania się** o przyjęcie do szkoły ponadgimnazjalnej. W tym przypadku prawie zawsze mamy na myśli zasadniczą szkołę zawodową. Uczniowie „szkół życia” do takiego egzaminu nie przystępują. Zatem jeśli uczeń chodzi do zasadniczej szkoły zawodowej, musiał uprzednio **przystąpić** do sprawdzianu w VI klasie szkoły podstawowej oraz do egzaminu w III klasie gimnazjum. Wyniki nie decydują o przyjęciu do szkoły na wyższym etapie edukacji, jednak egzaminy muszą być

sprawdzone przez egzaminatorów okręgowych komisji egzaminacyjnych. Natomiast uczniowie szkół przysposabiających do pracy są przyjmowani do szkoły po ukończeniu gimnazjum, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego z tytułu niepełnosprawności intelektualnej w stopniu umiarkowanym i znacznym, bez konieczności przystępowania do egzaminu.

Dwie różne szkoły

Na czym polegają różnice w funkcjonowaniu zasadniczej szkoły zawodowej i szkoły przysposabiającej do pracy?

Nauka w zasadniczej szkole zawodowej w dotychczasowym systemie edukacji trwała nie mniej niż dwa i nie więcej niż trzy lata. Uczęszczający do niej uczniowie realizują program nauczania ogólnego oraz kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe odbywa się na poziomie czeladniczym, to znaczy w szkole można zdobyć kwalifikacje do wykonywania konkretnego zawodu, zgodnie z profilem danej placówki. Dokumentem świadczącym o ukończeniu zasadniczej szkoły zawodowej jest świadectwo lub dyplom. Uczeń otrzymuje dyplom, jeśli przystępuje do nieobowiązkowego egzaminu końcowego. Ukończenie zasadniczej szkoły zawodowej bez przystąpienia do egzaminu – jedynie na podstawie świadectwa

– kończy uczestnictwo ucznia w systemie edukacyjnym. Natomiast zdanie egzaminu przed daną okręgową komisją egzaminacyjną i otrzymanie dyplomu upoważnia ucznia do kontynuacji nauki w liceum lub technikum uzupełniającym. W przyszłym roku szkolnym sposób funkcjonowania zasadniczych szkół zawodowych ulegnie zmianie.

Szkoły przysposabiające do pracy nie są objęte reformą. Ich funkcjonowanie reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17). W Załączniku nr 7 do tego rozporządzenia czytamy, że w szkołach przysposabiających do pracy, przeznaczonych dla uczniów z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi, kształcenie dostosowane jest do potrzeb edukacyjnych i psychofizycznych możliwości uczniów.

Podstawa programowa składa się z dwóch elementów. Po pierwsze, jest to kształcenie ogólne – utrwalanie i poszerzanie zakresu wiedzy, nabywanie nowych umiejętności. Po drugie, jest to przysposobienie do pracy, czyli kształtowanie właściwych postaw wobec pracy i przekazywanie podstawowej wiedzy na jej temat. ▶

▶ Celem kształcenia jest przygotowanie do podjęcia samodzielnego lub wspomagającego zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy. Dla każdego ucznia opracowywane są indywidualne programy edukacyjne, przygotowane przez nauczycieli i specjalistów. Ze względu na integralny, całościowy charakter nauki, podstawa programowa szkół przysposabiających do pracy nie wyróżnia odrębnych celów ani treści nauczania dla poszczególnych etapów edukacyjnych.

W przeciwieństwie do zasadniczych szkół zawodowych, w szkołach przysposabiających do pracy uczniowie nie zdobywają kwalifikacji do wykonywania żadnego konkretnego zawodu. Uczą się raczej tego, że w ramach szeroko rozumianej pracy trzeba być punktualnym, umieć przygotować swój warsztat pracy, wykonywać sekwencje czynności od początku do końca itp. W rezultacie takiego kształcenia absolwenci mogą w przyszłości zdobyć zatrudnienie jako pracownicy niewykwalifikowani i wykonywać określone przez pracodawcę prace pomocnicze. Aktualnie propaguje się stosowanie mentorskiego systemu wsparcia dla tych osób na otwartym/chronionym rynku

pracy. Ten innowacyjny system wdrażany jest dzięki międzynarodowemu projektowi IBB². Polska jest jednym z pięciu partnerów UE, którzy promują ten system.

Szkoły przysposabiające do pracy nie uczą więc wykonywania konkretnego zawodu. Niektórzy rodzice i nauczyciele wyciągają stąd wnioski, że absolwenci tych szkół są słabo przygotowani do przyszłego życia zawodowego. Moim zdaniem stwierdzenie to jest jednak mylne. Patrząc realistycznie, wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Polsce jest jednym z najniższych w Europie, nie ze względu na brak środków, a na niską efektywność realizowanych programów (Rymsza, 2007, s. 12).

Sytuacja ta, na szczęście, szybko się zmienia. Obecnie i w perspektywie najbliższych kilkunastu lat nie należy jednak oczekiwać, że niepełnosprawni absolwenci – bez matury uważanej przez większość pracodawców za minimum wykształcenia ogólnego – będą w stanie utrzymać się przez dłuższy czas na jednym stanowisku pracy, zwłaszcza wobec wysokiego wskaźnika bezrobocia młodzieży. Przykładowo: w I kwartale 2011 roku stopa bezrobocia wśród absol-

wentów wyniosła 30,7% i wykazywała tendencję rosnącą. W największym stopniu bezrobocie wystąpiło wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych – dotyczyło 50% z nich (GUS, 2011). Dlatego też rodzaj wykształcenia oferowany przez szkoły przysposabiające do pracy może okazać się wartościowy – dzięki temu, że nie ucząc wykonywania konkretnego zawodu, zwiększają one paletę możliwości zatrudnienia przy wykonywaniu licznych drobnych prac pomocniczych w małych przedsiębiorstwach, organizacjach czy stowarzyszeniach.

Finansowanie edukacji na szczeblu ponadgimnazjalnym

W Polsce obowiązek szkolny obejmuje młodzież do 18. roku życia. Subwencja oświatowa przysługuje uczniom aż do ukończenia gimnazjum, zwykle w wieku 16 lat, a jeśli decydują się oni podjąć naukę w szkole ponadgimnazjalnej, to nauka ta, mimo że nie jest już związana z wypełnianiem obowiązku szkolnego, dalej jest subsydiowana przez państwo, aż do ukończenia przez uczniów 18 lat. Subwencja oświatowa przekazywana jest jednostkom samorządu terytorialnego, które dzielą ją zgodnie z zasadą, że konkretnie ▶

² IBB – Integrative Behinderten Betreuung, czyli Integrycyjne Zespoły Opiekuńcze. Ich zadaniem jest wprowadzenie niepełnosprawnych intelektualnie na rynek pracy w sektorze socjalnym, gdzie mogliby wykonywać prace związane z opieką nad innymi niepełnosprawnymi czy osobami starszymi.

▶ pieniądze przydzielane są dziecku, a nie placówce. Oznacza to, że subwencję oświatową na dane dziecko otrzymuje ta placówka edukacyjna, w której dziecko się uczy. Zasady rozdziału środków finansowych przez jednostki samorządu terytorialnego wymagają odrębnego omówienia, na które nie ma tutaj miejsca.

Obliczanie subwencji oświatowej przysługującej konkretnemu dziecku jest dość skomplikowane. Składa się ona z dwóch części: stawki bazowej (tzw. ucznia przeliczeniowego), obliczanej odrębnie dla każdej gminy w każdym roku, oraz przeliczników (tzw. wag) zależnych od rodzaju i stopnia niepełnosprawności dziecka.

Przykładowo dla uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną obowiązuje waga P2 (stawka bazowa $\times 1,4$ dodatkowych środków rocznie), dla uczniów z umiarkowaną bądź znaczną niepełnosprawnością intelektualną – waga P4 (stawka bazowa $\times 3,6$), a dla uczniów z głęboką niepełnosprawnością intelektualną, niepełnosprawnościami sprzężonymi i autyzmem – waga P5 (stawka bazowa $\times 9,5$). Z wyczenia wynika, że jeśli dana szkoła potrafi wyegzekwować od gminy należną sumę subwencji oświatowej, to opłaca jej się przyjmować uczniów niepełnosprawnych intelektualnie, zwłaszcza w obliczu niżu demograficznego.

Kolejnym zagadnieniem związanym z finansowaniem oświaty na szczeblu ponadgimnazjalnym jest wiek ucznia, do którego przyznawana jest subwencja. Standardowo jest to wiek 18 lat. Jednak sytuację uczniów niepełnosprawnych intelektualnie regulują odrębne przepisy. Uczniowie niepełnosprawni intelektualnie w stopniu umiarkowanym i znacznym otrzymywali do tej pory subwencję oświatową do 24. roku życia. Od września 2012 przepis ten ulegnie zmianie i subwencja będzie im przysługiwała do 23. roku życia.

Szkoły przysposabiające do pracy – nowoczesna edukacja, otwarte perspektywy zawodowe

Młodzież upośledzona umysłowo w stopniu umiarkowanym lub znacznym w wieku powyżej 18. roku życia to przeważnie uczniowie szkół przysposabiających do pracy. Przedłużenie ich obecności w systemie edukacyjnym jest dla nich szansą na uczestnictwo w ciekawych, rozwijających zajęciach. Jest to o tyle ważne, że do momentu wprowadzenia do polskiego systemu oświaty szkół przysposabiających do pracy uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną umiarkowaną i znaczną przeważnie, z małymi wyjątkami, kończyli edukację na poziomie gimnazjum. Zasadnicza szkoła zawodowa była dostępna wąskie-

mu gronu najlepiej funkcjonujących osób. Obecnie szkoły przysposabiające do pracy są dostępne dla wszystkich uczniów, co znacznie wydłuża ich obecność w systemie edukacyjnym, a tym samym przyczynia się do podniesienia jakości ich życia.

Czy zasadnicza szkoła zawodowa zapewni uczniom z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną lepsze warunki rozwoju? Moim zdaniem jest dla nich zbyt wymagająca, może przyczynić się do wywołania w nich nadmiernego stresu i poczucia, że zawsze muszą siedzieć „w ostatniej ławce”. Zresztą sam unowocześniony system edukacji zweryfikuje nadmierne ambicje rodziców (bo przecież nie dzieci): konieczność zdawania kilku egzaminów przed państwową komisją egzaminacyjną może okazać się ogromnym wyzwaniem dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych z niepełnosprawnością intelektualną umiarkowaną i znaczną.

Tymczasem uczniowie szkół przysposabiających do pracy uczestniczą w wielu ciekawych i wzbogacających innowacjach edukacyjnych. Indywidualnie dobrane programy nauczania, konstruowane przez wszystkich nauczycieli pracujących z danym uczniem i konsultowane z rodzicami, przyczyniają się do lepszego wychwywania osobistych uzdolnień i upodobań, ▶

Raporty Wydziału Resocjalizacji i Socjoterapii ORE

Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii ORE zachęca do zapoznania się z przygotowanymi raportami dotyczącymi wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych i Młodzieżowych Ośrodków Socjoterapii.

Raporty *Diagnoza społeczna funkcjonowania Młodzieżowych Ośrodków Socjoterapii i Raport na temat zjawiska ucieczek wśród wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych* są dostępne na stronie ORE.

[Raporty do pobrania](#)

▶ prowadzą do maksymalnego rozwijania potencjału poszczególnych uczniów. Wprowadzane przez różne szkoły nowe projekty, takie jak „Od praktyk wspieranych do

zatrudnienia wspieranego” czy „Niepełnosprawny asystent osoby niepełnosprawnej”, czynią życie szkolne ciekawym, pasjonującym wyzwaniem, jednocześnie zostawiając

otwarte drzwi dla przyszłego zatrudnienia w warunkach pracy chronionej.

Elżbieta Zakrzewska-Manterys

Bibliografia

Główny Urząd Statystyczny – Departament Pracy, (2011), *Monitoring rynku pracy. Kwartalna informacja o aktywności ekonomicznej ludności. I kwartał 2011 r.*
Rymsza M., (2007), *Wprowadzenie*, [w:] Giermanowska E. (red.), *Młodzi niepełnosprawni o sobie. Rodzina, edukacja, praca*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Programy w szkołach ponadpodstawowych a wyniki uczniów niepełnosprawnych

Raport ten (opublikowany w XI 2011 r.) został sporządzony na podstawie danych ze świadectw szkolnych uczniów liceów i techników, opracowanych w ramach Narodowego Programu Badań Wzdłużnych Nad Postępami w Nauce (National Transition Longitudinal Study-2) Departamentu Edukacji USA w celu stworzenia ogólnonarodowej „fotografii” programów szkolnych i osiągnięć

uczniów niepełnosprawnych w typowych szkołach.

Zawiera informacje o wzorcach w zakresie wyboru i sposobu zaliczania przez uczniów niepełnosprawnych przedmiotów szkolnych, zawodowych i pozaszkolnych, z uwzględnieniem parametrów dydaktycznych realizowanych

przedmiotów, wyników klasy, średnich ocen i doświadczeń wynikających z niepowodzeń. Wyniki prezentowane są według kategorii niepełnosprawności, klas szkolnych, cech demograficznych i statusu ukończenia szkoły, w tym zestawienia uczniów na tle ogólnej populacji.

[Więcej raportów tej instytucji](#)